

تجلی خوش یمنی در
دستیافته های بختیاری

بخت یاری

دکتر منصور مهرنگار

نستون جشنی

سرشناسه	جشنی، نسترن، ۱۳۷۲ -
عنوان و نام پدیدآور	بختیاری: تجلی خوش‌یمنی در دستبافته‌های بختیاری/ نسترن جشنی، منصور مهرنگار.
مشخصات نشر	تهران: کتاب ریرا، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	۱۵۴ص: مصور (رنگی).: ۳۰×۲۰ س.م.
شابک	۹۷۸-۶۲۲-۷۷۲۹-۶۵-۸
وضعیت فهرست نویسی	فیا
یادداشت	کتابنامه: ص. [۱۴۹] - ۱۵۴.
عنوان دیگر	تجلی خوش‌یمنی در دستبافته‌های بختیاری. فرشینه‌ها -- ایران -- چهارمحال و بختیاری Tapestry -- Iran -- Chaharmahal va Bakhtiari (Province) بافتگی -- ایران -- چهارمحال و بختیاری Weaving -- Iran -- Chaharmahal va Bakhtiari (Province) بختیاری -- آداب و رسوم و زندگی اجتماعی Bakhtiari (Iranian people) -- Social life and customs مهرنگار، منصور، ۱۳۵۱ - NK۳۰۷۴ ۷۴۶/۷۹۵۵۹۴ ۸۷۶۹۴۴۱ فیا
موضوع	شناسه افزوده رده بندی کنگره رده بندی دیویی شماره کتابشناسی ملی اطلاعات رکورد کتابشناسی

بختیاری

تألیف: نسترن جشنی، منصور مهرنگار

طراح جلد: نسترن جشنی

نوبت چاپ: اول ۱۴۰۰

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۷۲۹-۶۵-۸

قیمت: ۸۰۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای پدیدآورنده محفوظ است.

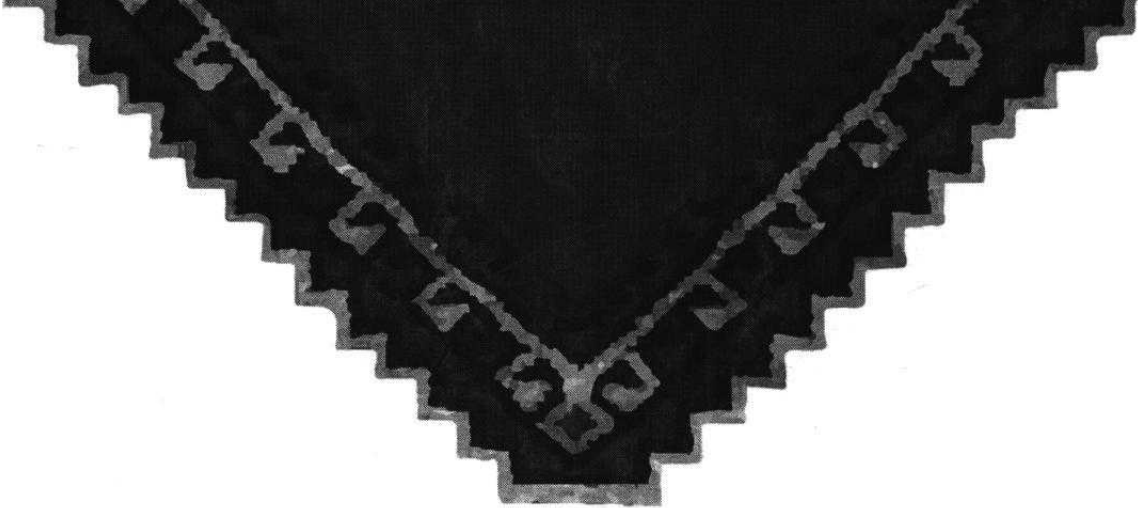
کتاب ریرا

انتشارات کتاب ریرا

نشانی: تهران، خیابان انقلاب، خیابان دانشگاه،

خیابان روانمهر، کوچه بهار، پلاک ۳، طبقه

زیرهمکف تلفن: ۰۲۱۲۸۴۲۴۷۲۶

فهرست مطالب

۹.....	مقدمه
۱۳.....	فصل اول ◀ ایل بختیاری: جغرافیا، پیشینه تاریخی و دستبافته‌ها
۱۵.....	وجه تسمیه بختیاری
۱۷.....	حدود زیستی
۱۹.....	نژاد و لهجه
۲۱.....	نظام ایلاتی و سازمان اجتماعی
۲۲.....	فعالیت‌های تولیدی و اقتصادی
۲۳.....	صنایع دستی (دستبافته‌ها)
۲۶.....	انواع دستبافته‌ها
۲۷.....	فرش (قالی)

۲۹	 گلیم (لی)
۳۱	 تاجچه
۳۲	 جاجیم
۳۳	 جَل (روزینی)
۳۴	 جُوال (توریه)
۳۵	 خورجین (هورژین)
۳۸	 نمکدان (تی‌ور)
۳۹	 سَفَرِه
۴۱	 وریس و شیردنگ
۴۵	 گَبه
۴۷	 فصل دوم ◀ فرهنگ و باورهای عامیانه، اعتقادی و خرافی
۵۰	 فرهنگ عامیانه (فولکلور)
۵۵	 خرافات، منشأ و علت گرایش
۶۱	 طلسم
۶۳	 تعویذ
۶۵	 چشم‌زخم
۶۹	 باورهای قومی در ایل بختیاری (بافندگان)
۷۵	 فصل سوم ◀ نقوش نمادین خوش‌یمنی در دستبافته‌های بختیاری
۷۸	 اسطوره، نشانه و نماد
۸۴	 نقوش بر پهنه دستبافته‌ها

۸۹	 نقوش نمادین خوش‌یمنی در دستبافته‌های بختیاری
۹۲	 شیر
۹۵	 شیردنگ
۹۸	 خروس و گُل خروسی
۱۰۳	 تی خروسی
۱۰۵	 ماری
۱۰۸	 خال نال
۱۱۲	 لوزی و نقوش برآمده از آن (تک‌گُل، گُل خالی، سه‌گُل، چارگُل، گُل‌زنگلی و گُل آریزی)
۱۱۹	 موشائِجو
۱۲۱	 مرغی - قوچکی، مرغان سه پای شاخدار، چوچکی، گامسی‌سی، گاپیت
۱۲۸	 گُل‌گزَردین (گُل‌گوشار)
۱۳۱	 مائی
۱۳۳	 آل‌باوری
۱۳۸	 چلیپا (سواستیکا)
۱۴۲	 درخت (بید مجنون و انار)
۱۴۹	 فهرست منابع

مقدمه

به زعم بسیاری از اندیشمندان حوزه‌ی هنر و صنایع دستی، نقش‌های به‌جامانده بر پهنه‌ی دستبافته‌های ایرانی، صرفاً جلوه‌ی تزئینی ندارند و به راز و رمزهای ذهن انسان‌ها در طول تاریخ اشاره می‌کنند. ریشه‌های اعتقادی نقوش خوش‌یمنی را نیز می‌توان با اولین طرح‌ها و نقش‌مایه‌های ثبت‌شده بر دیواره‌ی غارها در ارتباط دانست. بشر اولیه برای رویارویی موفقیت‌آمیز با امور مختلف و یا غلبه بر مشکلات، نیاز به کمک اشیاء یا نیروهایی داشت که در دسترس باشند. چنانچه این ابزارها جهت نیروبخشی و غلبه بر نیروهای محیط پیرامون در دسترس او نبودند، اقدام به کشیدن تصاویری از آن‌ها می‌نمود تا به عنوان "نماد" به ایفای نقش بپردازند. در همین راستا می‌توان گفت، انسان نمادها را آفرید تا راهی برای درک بهتر محیط پیرامونش و گاهی تسلط بر آن، در اختیار داشته باشد.

انسان و طبیعت همواره در طول تاریخ برهم تأثیری متقابل داشتند. و انسان همواره برای حفاظت و حراست از جان و دارایی‌های خود، دارای دغدغه بوده و می‌کوشیده تا در جهت آن، کاری بکند؛ زندگی کشاورزی و دامداری و عدم امنیت نسبی که این شیوه معیشتی به همراه داشت نیز بر نگرانی‌هایش می‌افزود. و «از این رو گرفتاری در چنگال هریک از دیوان، به ویژه دیو چشم‌زخم و شورچشمی، می‌توانست ضرر زیادی در پی داشته باشد. به منظور چاره‌جویی و رفع خطر با تقدیم هدیه‌ای مناسب و به موقع برای ایزدان، استفاده

از طلسم‌های بازدارنده و یا تناول برخی از خوراکی‌ها در روزهای معینی از سال در محافظت از خود و اموالش کوشش می‌کرد» (ده‌بزرگی، ۱۳۸۱: ۴۵۸).

با گذشت زمان و افزایش تجربه زیست، انسان توانست راهکارهای متنوعی برای تسلط بر طبیعت به دست آورد و تا حدی بر مشکلات خود فائق آید. از جمله این راه‌ها می‌توان به تصویرکردن نمادهای خوش‌یمنی روی دستبافته‌ها اشاره کرد. دستبافته‌ها همواره از مهم‌ترین تولیدات هنری و کاربردی و بستری مناسب برای طرح و نقش‌اندازی نمادهای مختلف بوده، که هر کدام دارای مضامین و مفاهیمی است که نشان‌گر نمادهای زاینده، توسل به نیروهای خیر، نوع تفکر و باورهای قومی و اساطیری می‌باشد.

بسیاری از اعتقادات دوران باستان از جمله خرافات و عقاید عامیانه، در میان روستاییان و عشایر، برجا و در نقوش گلیم همچنان پایدار مانده است؛ در صورتی که برای مخاطب یا کاربر امروز، شناخته شده نیست و یا معنای گذشته را ندارد. گرچه امروزه نقوش دستبافته‌ها، عموماً با رویکرد تزئینی دیده می‌شوند؛ اما ماهیت رازآمیز برخی از آن‌ها کماکان به ما یادآور می‌شود که این عناصر هنری تنها وجه تزئینی نداشته و حداقل در زمان تصویر شدنشان بر پهنه دستبافته‌ها، باورهایی عمیق و معنوی را به‌همراه داشته‌اند.

لوی استروس^۱ معتقد است تمام فرهنگ را می‌توان مجموعه‌ای از قواعد نمادین به حساب آورد. به‌واقع سیر تکامل فرهنگ و احوال ویژه هر قوم را می‌توان از طریق هنرهای سنتی آنان شناخت. در حوزه هنرهای سنتی، اغلب هر شکلی، معنایی و رای آنچه در ظاهر می‌نماید داراست. و به تبع آن در بافت‌ها، تعیین‌کننده-ترین بخش آن‌ها، نماد است. نقوش نمادین خوش‌یمنی روی دستبافته‌ها، از دیرباز به دلیل ترس انسان از

۱. Leo Strauss قوم‌شناس و انسان‌شناس فرانسوی؛ که "پدر مردم‌شناسی مدرن" شناخته می‌شود.

طبیعت ناشناخته و پناه آوردن به باورها، وجود داشته است. یکی از مفاهیم قومی و اساطیری در نزد ایل بختیاری نیز اعتقاد به "مفهوم خوش‌یمنی" است؛ و بر این اساس نقوش نمادین متنوعی در جهت حفظ جان و مال خود روی دستبافته‌ها تصویر می‌کردند. تا در سطوح مختلف زندگی اعم از معنوی و مادی، بخت با آن‌ها یاری کند.

از آن جایی که دستبافته‌های بختیاری، اغلب به جهت خودمصرفی تولید می‌شدند و در پی جلب نظر سفارش‌دهنده نبودند؛ هنرمند ایلی به‌واقع در زمان می‌اندیشید و دغدغه همان لحظه‌ی خود را بر پهنه‌ی بافته‌اش تصویر می‌کرد. این خود دلیلی بر آن است که آثار بختیاری، با یکدیگر شباهت چندانی ندارند، چرا که مدل‌های ثابت یا همیشگی وجود نداشته‌است.

بختیاری‌ها نقوشی مانند "شیردنگ"، "تی خروسی"، "ماری" و... را، که به خوش‌یمنی و دفع‌بلا اشاره دارند، خلق کردند و بستر ارائه‌شان را عموماً دستبافته‌هایی مانند "هورزین"، "سفره آردی"، "نمکدان" و... قرار دادند؛ چرا که در آن‌ها وسایل گران‌بها یا اساسی زندگی‌شان را نگه می‌داشتند. ایشان هنگام فراغت از سایر امور روزمره‌ی زندگی، محصولات تولید می‌کنند که در زندگی خودشان جنبه‌های کاربردی زیادی دارد و هم‌چنین از ارزش‌های هنری نیز برخوردار است.

مجلد پیش‌روی که برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد سرکار خانم نسترن جشنی و به راهنمایی منصور مهرنگار، در موسسه آموزش عالی ناصر خسرو می باشد؛ برآن است تا نقوش نمادین "خوش‌یمنی" در دستبافته‌های ایل بختیاری را مورد مطالعه و کنکاش قرار دهد.

منصور مهرنگار

پاییز ۱۴۰۰